

ВОЛОДАР ДУМ НАРОДНИХ

«Я писав про те, що серце співає... Кажуть, що я песиміст, Але це неправда! Я оптиміст. Я представив настрої села і все те страшне, що є в ньому, а що так болять мене. Писав я горючі, і кроє зі сльозами мішалася. Але коли я найшов у ваших душах слова, що можуть гриміти, як грим, і світити, як зорі, то це оптимізм».

Василь СТЕФАНІК.

„Серед маю-весни прийшов він на світ”

ВІН прийшов на білий світ серед білого весняного цвіту, сам білий серед русьських нив. Врадувалися ним люди, втішалася земля. Суворий до дітей батько повеселішав, бо народився син — матиме помічника в полі і на оборі. Руським хлопчиком возвеселілася мати, готова віддати дитині своє серце. Широко відкритими очима вбирав у своє чужнє серце світ із його муками й болями. І росла дитина тога до страждущих прихильна, до всього доброго привітна. Любила сільських дітей, ходила з ними в поле пастишити, співанки їх переймала. У «Дзельмана» гралася, біля церкви гаїлки виводила, під вікнами колядки колядувала. А як підросла, то батько сказав: пора вже до школи.

Сільська школа прийняла до свого гурту доброго, гречного хлопця, якому судилася ліпша доля, ніж багатьом іншим дітям. Хто знає, може й Семен Стефаник залишив би на господарстві свого сина, коли б не старий гарібальдієць Йосип Теодорович, «гарний чоловік», «приятель селян», як тепло згадуватиме про нього письменник, не намовив батька віддати сина до виділової школи у Снятині.

Тяжко було привикати молодому хлоп'яті, що виріс у селі, під дбайливою опікою матері та сестри Марії, до життя в місті.

«Я знаю Снятин від 1881, як мене там післали учитися у другу нормальну класу. — згадує Стефаник у новелі «Славайсу». — По школі я вилазив на найвищу яблуню у сусідів міщан і довго дивився на Русів,

але його ніколи не бачив, бо він у долині. Моя мати приходила до мене і давала «шустку», щоби я не вилізав високо на деревину, бо можу розбитися, а Русова однак не побачу».

Не міг привикнути до Снятина. Ходив на ринок-базар шукати матір, побачити русьських жінок, щоб з ними побути, про маму розпитати. Вони, ці жінки, пізнавали хлопця Семена Лукиного, жаліли його, обдаровували.

— На, небоже, це за мого Іванка. — А це за мого Василька.

По білявій голівці хлопчика гадали, до серця тудили.

...Того літа, коли Стефаник закінчив снятинську школу, батько одного серпневого дня, перед заходом сонця, сказав синові покинути чотири воли, які той поганяв у плузі, йти додому, мити ноги та збиратися в далеку дорогу. До Коломиї. До гімназії. За плечима малого хлопчини залишався рідний і дорогий селянський світ: розподілені межами вузькі зелені ниви, підслупуваті вікна на мужицьких хатах, що сонця не бачили, воли у плузі, сумний голос наймитської сонілки під зоряним небом.

З тугою і болем пішов він у той інший світ. Далеке мужицьке покоління залишилося за ним.

Узяв у своє серце і сине поле. і чорні скиби, і білий плуг, і пісню, і піт солоний. Як найдорожчий скарб, як незгасну пам'ять про тяжкий мужицький світ, співцем, оборонцем якого повинен був стати.

Федір ПОГРЕБЕННИК.

Вітаємо учасників
Міжнародної конференції
„Василь Стефаник
і українська культура”
На Прикарпатті!

ПЕДАГОГ

*Учитесь, брати мої,
думайте, читайте...*

М. Шевченку

ПРИКАРПАТТЯ

Конференції

Скарбниця
духовного
життя

Закінчила роботу Міжнародна науково-практична конференція «Мова батьків — скарбниця духовного життя і національного культурного відродження» організаторами якої були Івано-Франківське обласне відділення Педагогічного товариства України, Карпатські міжнародні курси української мови «Галичина», педагогічний інститут імені В. Стефаніка.

Про мету і завдання цього форуму ми попросили розповісти завідуючого кафедрою педагогіки і психології, керівника міжнародних курсів української мови «Галичина» Василя ХРУЩА.

— На конференції було обговорено проблеми вивчення української мови в українських школах в інших державах колишнього СРСР та в діаспорі. До нас прибули представники Белорусі, Прибалтики, Росії, Молдови, США, Англії, Австралії, Болгарії, Канади, Шотландії. Учасники конференції мали можливість глибше ознайомитись з роботою шкіл по вивченню української мови у вищезгаданих державах. Головна увага на конференції акцентувалась на брак навчально-методичної літератури.

Крім цього було зроблено порівняльні характеристики підходів і методів у вивченні української мови. Обговорено науково-теоретичні проблеми про розвиток української мови на Україні і за її межами.

З цікавими доповідями на конференції виступили професор Мічиганського університету Ася Гумецька, випускниця Філадельфійського університету Зоряна Качурак, голова українського шкільництва в Англії Василь Попадинець, перший заступник голови республіканського товариства «Україна» Станіслав Лазебник, завідувач відділом вивчення української і російської мов науково-дослідного інституту педагогіки України Володимир Беляев, професор Вінницького педінституту Петро Дудик, голова товариств українців Білорусії, міст Уфи і Тирасполя, Богдан Михайлюк, Василь Бабенко, Алла Коженова директор московської недільної школи по вивченню української мови Олександр Медведєв.

Із змістовними повідомленнями виступили науковці нашого вузу: професори Віталій Кононенко, Мирослав Стельмахович, доценти Люція Батюк, Микола Лесюк, Олег Пилип'юк, Мар'ян ГРИНЕР.

У 1975 р. в академічному видавництві «Наукова думка» була видана праця В. Микитася «Правда про Василя Стефаніка» з таким вбивчим підзаголовком — «Проти буржуазно-націоналістичних фальсифікацій творчості письменника». «Чимало паперу попусували сучасні зарубіжні «літературознавці» і в тлумаченні повоеєнних новел Стефаніка «Пістунка», «Гріх», «Мати», «Сини», «Вона — земля», «Марія», — писав відомий літературознавець, — називаючи їх виключно «антимосковськими». Майже в один голос вони трублять, що у цих творах та інших творах про події першої світової війни новеліст «опирався» виключно «жах навали» і якесь «звірства» російської армії...» (С. 61).

Ми добре розуміємо, що в умовах задушливої атмосфери духовної несвободи т. зв. суспільства «розвинута

А тепер про т. зв. класові принципи текстології. Для прикладу візьмемо згадане оповідання «Марія». Тільки при дуже уважному читанні можна у передостанньому абзаці побачити три крапки, що сприймаються, як авторський розділовий знак, а не як пропуск тексту. А вже прийнято, що всі купюри беруться у квадратні дужки: [...]. А виявляється, що після слів «І Марія з трьома синами помагає» (Твори: — 0,197; Вибране: — С. 173) В. Стефанік писав:

— Та що з того, що сипали? Лише біди селови наробили. Москалі прийшли та могилу розкидали, грошей шукали, чи чого, та й за ту могилу і мій Михайло потрапав.

— А хоч би й на віки пропав ваш Михайло, то люди ніколи його не забудуть. Не бояси він москалів, а сказав їм правду: «Ви — каже — цілу Україну перерили, як свині, та

Думки з приводу

А ХТО ПСУВАВ ПАПІР?

того соціалізму» ніхто не мав права писати інакше, ніж цього вимагало партійне літературознавство, навіть старший науковий співробітник академічного Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР, фанісейство партійно-кагебістського керівництва дійшло до того, що офіційно проголошувався культ Кобзаря, а насправді у страшний спосіб фальсифікувалися його твори, частина яких зовсім не друкувалася, а інші подавалися з купюрами.

Для того, щоб документально заперечити або ж навпаки, довести, хто насправді «псував папір», ми проведемо текстологічний аналіз публікацій новел В. Стефаніка у т. зв. радянських виданнях його творів — академічному «Повному зібранні творів» (1949—1954) та близьких до нього за повнотою «Творами» (1964) і «Вибраного» (Ужгород, 1979), а з другого ж боку — з «Творами», що з'явилися за редакцією Юрія Гаморака (Юрія Стефаніка, сина письменника) у 1942 році у Львові. Якщо у «радянських» виданнях, як далі побачимо, маємо численні купюри, то в останньому — ні. І т. зв. «буржуазні націоналісти», ні фашисти не дозволили собі зняти у новелі «Вовччя» прізвища Леніна — «Під чорною Матір'ю Божою вони забирали місце для своєї нації. Вільгельм, Франц-Йосиф, Николай, Шевченко, Ленін і Гарібальді допоминалися в тій хатині домінуючого місця» (С. 310). І нічого поганого не сталося.

ще й до нас прийшли рити?»

— Добре тобі, Катерино, говорити, а він лише жінку та діти.

— Та й мій мене лише з дітьми.

— З вас відій котрийс мусит бути письменник. Та напишіть, аби світ знав, як нас москалі з ярма випрегають. Ми їм ту могилу не зараз забудемо».

У даному уривку В. Стефанік розповів правду про Шевченківську могилу, висипану мешканцями села Вовчківці у 1914 році і яку, як ми бачимо, розкидали доблесні російські солдати. Вони не грошей шукали, а методично знищували всі пам'ятники і пам'ятні знаки Кобзареві на Західній Україні, взагалі будь-які сліди українства. «Через кілька тижнів по тим, — писав М. Грушевський у статті «Новий період історії України», — як взято Львів, восени 1914 року нова російська адміністрація з гр. Бобринським на чолі стала розвивати свою програму ліквідації всіх здобутків українського культурного життя в Галичині. Припинено всі часописи, позакривано кінгари, про-світні, а далі взагалі всякі українські товариства. Почалися арешти і висилка до Росії «небезпечних» і «підозрілих» українських діячів... Так від часів великої руїни XVII віку Україна не переживала такого спустошення і руїни...».

У «Повному зібранні творів» стаття-рецензія В. Стефаніка «Під вражінням вистави «Землі» подається нібито за першодруком у газеті «Но-

вий час» за 1937 рік, а насправді із значними пропусками. Тут пропущена така примітка: «Від редакції. Безцінні замітки про свою мову та своїх героїв, які оце друкуємо, написав незабутній В. Стефанік в 1936 р. під вражінням вистави «Земля». Написав їх олівець на чвертках паперу. На цьому місці складаємо подяку синові Письменника др. Семенові Стефанікові, адвокату в Снятині, за переданий нам до використання манускрипт пок. Батька». Передруковуючи у 1953 р. упорядники не тільки пропустили цю цінну інформацію, але дозволили собі пропустити всі замітки про директора театру «Заграва» В. Блавацького (1900—1953), який не тільки поставив виставу за новелами В. Стефаніка, але й зробив їх інсценізацію. Крім того, у цьому виданні пропущено ім'я Є. Чикаленка, а при характеристиці новели «Марія» — «початок війни Січових Стрільців». Відновляючи ці купюри, упорядники «Творів» (1964) і «Вибраного» (1979) змушені були подати у коментаріях «класові» оцінки В. Блавацького і УСС. Сьогодні розуміємо, що тільки завдяки такій словесній полові вдалося відновити рукопис В. Стефаніка, а українській історії і культурі повернути прізвище видатного актора і режисера В. Блавацького та добру пам'ять про УСС. А із статті Л. Нигрицького (псевдонім Г. Лужницького) «Стефанік на сцені» відомо, «яке величезне захоплення викликувала «Земля» Стефаніка... відомо, Головно, на б. військових УГА й УСС вистава робила сильне вражіння».

Поки що не зібрана і не опублікована епістолярна спадщина В. Стефаніка, дуже цінна для з'ясування зокрема, творчої лабораторії письменника. Але й те, що надруковане, вийшло із значними купюрами. Передруковуючи у «Повному зібранні творів» відомий лист-подяку до редакції журналу «Світ» (1927), упорядники пропустили всі прізвища репресованих сталіністами українських письменників, як-от: «передайте мій найнижчий поклін Михайлові Грушевському, Сергієві Єфремову і А. Кримському». Ці та інші пропуски частково відновлені у виданнях 1964 і 1979 років. У листі до О. Гаморака із січня 1899 року В. Стефанік залишив нам таку характеристику і своє враження від зустрічі з М. Грушевським: «Сей чоловік нині панує у Львові. Бував у нього і лишився він в моїм мозку: велика, вчена борода у народній сорочці», а далі щось пропущено, очевидно позитивна оцінка діяльності найбільшого українського історика. Уточнимо, що у виданнях 1964 і 1979 років цей лист вже не подається.

Володимир ПОЛЭК.

Доцент кафедри української літератури.

ВІТАЄМО

Затверджено нового лауреата обласної премії ім. І. Вагилевича в галузі пам'яткознавчої, охоронної та популяризаторської роботи. Ним став завідувач кафедри історії України Івано-Франківського педагогічного інституту, доктор історичних наук професор В. В. Грабовецький.

ЛАУРЕАТА!

лена і робота обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, яку він очолює.

В. В. Грабовецький — невтомний популяризатор знань про рідний край, його історико-культурну спадщину. Краєзнавчі виставки, органі-

зовані Володимиром Васильовичем, завжди привертають велику увагу населення області. Тільки за останні роки ним підготовано біля десяти путівників, краєзнавчих нарисів про Прикарпаття. Ного історико-краєзнавча праця «Гомін віків» що друку-

ється в обласній пресі, стала необхідною літературою для вчителів і краєзнавців області. Володимир Васильович — автор понад 600 статей на пам'яткоохоронну та історичну тематику, ініціатор проведення краєзнавчої роботи «Некрополь Прикарпаття».

В. В. Грабовецький — член ради Музею освіти Прикарпаття при Івано-Франківському педінституті ім. В. Стефаніка з моменту його заснування, активний організатор та учасник всіх заходів, які тут проводяться. Рада музею висунула професора Грабовецького на здобуття обласної премії ім. І. Вагилевича.

Слід додати що це вже другий лауреат цієї премії з числа науковців інституту. Першим лауреатом став кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури В. І. Полек.

Диплом лауреата і грошова премія будуть вручені проф. В. Грабовецькому на науковій конференції, присвяченій ювілею М. Грушевського, організатором якої теж є Володимир Васильович.

Юрій УГОРЧАК,

Секретар комісії по присудженню обласної премії ім. І. Вагилевича.

В 1991 році збігаються дві ювілейні дати: 100-річчя української еміграції до Канади та 120-річчя народження Василя Стефаника — барда цього масового ісходу галицько-буковинського селянства в 90-х роках XIX століття.

СТЕФАНИКОВЕ зацікавлення й інтерпретацію української еміграції в її першій стадії можна поділити на три форми: епістолярну, що має характер імпресіоністичних образків, пронизаних письменниковим боєм: публіцистичну із забарвленням соціологічного виникнення в причини цього явища; літературну, що торкається питань національного етносу, етнопсихології та мистецько-філософських узагальнень, що переступають границі часу й конкретного народу.

В цьому есеї зупинимося на нинішньому розумінні підтексту оповідання «Камінний хрест». У листах, писаних з Кракова й під безпосереднім враженням баченого, Стефаник малював картини розпачу й обурення. У своїй публіцистиці й громадських виступах він зосереджується на зовнішніх і внутрішніх причинах «залілої волі втечі». У статті «Для дітей» Стефаник вказує на важливий економічний фактор ранньої еміграції до Канади. Підкреслюючи, що Канади емігрували переважно «кілька-моргові і незадоволені» селяни, він стверджує, що малоземельне і безземельне сільське населення та наймити виїжджали за океан не були спроможні. На його думку, відважні та енергійні газди емігрували «не з крайньої нужди, а «задля дітей».

У цій же статті Стефаник осуджує вузькоглядність галицьких громадських і політичних діячів, докоряє різним інституціям — «Просвіті», багатому «Дністрові», товариству Шевченка за те, що не подбали вислати до Канади людину, яка вивчила б тамтешні умови і, приготувала емігрантам хоча б якийсь довідник про ту країну.

Інша причина, чому В. Стефаник доркав галицькій «касті» «в рукавичках», що народилася 50 років тому, але не змогла вирости, була чисто психологічна. Галицький інтелігент, в основному урядник чужої держави, ставав перед селянином у зверхню позу, його підсвідомість відверталась, відкидала чорну Стефанікову правду про мужика. Читаючи Стефанікові рядки, галицький інтелігент не вмів вилуштити з них письменникової інтенції заховати під «мужницькою» маскою цю глибинність трагедії і величчя української душі. Читали про нужду й вичитували одні «ізми» в його новелах, але не добачували глибшої суті в його персонажах, чи, на перший погляд, незначних побутових

інцидентах його оповідань.

Нарешті, третя причина масового ісходу до Канади, яка крилась у психіці самого селянина, обезособленого і зневіреного в свої власні можливості організувати себе для підвищення своїх економічних стандартів, приводела Стефаніка до висновків, що

Василь Стефаник: Емігрант — „і біль, і поезія”

свій тягар, тугу і мовчазний бунт він спроможний був вилити і топити у «красних співанках», а перекласти свої «співанки» на мову діла, він психологічно був неспосібний і не слухав тих, хто його усвідомлював. У приклад Стефаник ставив своїм русівцям німців і чехів, де «усі належать до товариств, все доконують спільними силами, жаден не ходить самонас. А ви одні дїм собі самим не годні збудувати. А чому». І відповідає собі і їм: «Бо ви ще заблизько панцизняних часів... В церкві тебе ганьблять, в школі — діти твої б'ють за краков'яки, у місті нігде, у жаднім уряді, ні ти, ані твоя рідна мова не має пошанівку. І ти мовчиш?»

Задум «Камінного хреста» Стефаник виношував п'ять років. Прототипом його Івана Дідуха був Стефан Дідух (1836—1911) з села Русова, який прибув до Канади в травні 1899, майже у 63 роки. На молодого Стефаника він мав «великий» і «прегарний» вплив, і зараз по його вїзді Стефаник написав новелу як сплату «довгу» Стефанові, вкладаючи багато «дослівних думок» в уста свого героя. У листі (9.II.1935) Стефаник писав вуківі С. Дідуха в Канаді Микола В. Гавічуків: «Він був дуже розумний, спокійний та інтересувався громадськими справами, та перший закликав читально в Русові, де й був активним членом аж до вїзду до Канади. Зі своїми дітьми і внуками він, із багато іншими, покинув рідну землю... То були люди

найбільш енергійні в селі, до найбільш енергійних і завзятих належав Ваш дід по матері Стефан Дідух» (Юрій Кленовий, «Камінний хрест» В. Стефаника. Передісторія цієї новели та її героїв», у кн. Томи Кобзея, Великий різьбар українських селянських душ, Американське Наукове Товариство ім. Шевченка, Бібліотека Українознавства, т. 21, 1986, стор. 125). Це, в основному, матеріал, з якого, за метафоричним висловом О. Кобилянської, Стефаник витесав «пам'ятник для свого народу» і його

сім'ї над батьком. А на рівні символічному чи етнопсихології — це стик між зовнішньою силою та емоціональним і волфовим української психіки. Зудар, в якому слабше піддається, а сильніше перемагає. Тут переможений «мнекий» Іван Дідух і переможець вольовий Михайло та ті русівчани, що не покинули рідної землі.

Обидві «перемоги» витримані в новелі в границях мистецького такту й міри та психологічної переконливості. Вони не авторським дидактичним моралізуванням чи судженням а переконливо вмотивованим боєм, перекладеним на мову поезії. Пов'язаний перед дилемою — любов до рідної землі чи обов'язок супроти своєї сім'ї — Дідух не знаходить внутрішньої сили погодити цей вічний парадокс і піддається настільки вільній волі ззовні та невільно зраджує свою землю.

У плані символічному або етнопсихологічному — це «парадокс» сентиментальності й раціональності української душі, плеканій доброю землею і «красними співанками», з одного боку, та гартованою камінною делю і вічним опором чужим бурям, з другого. Цю полярність, або двосвітність колективної української психіки, репрезентують у «Камінному хресті» Іван і Михайло. Іван символізує чуттєвість, добрість і компромісність, а Михайло — вольовість, раціональність та неподатливість.

Зудар між ними і розрив довілля з Іваном настає в моменті, коли обурений Михайло скоплює за барки переодягненого «по панци» Івана, «шалено» термосить ним як зрадником і «верещить», як скажений: «Мой, як-ес газда, то фурни тото катране з себе, бо ті виполчкую як курву!». Це був момент повної перемоги Іванової «м'якості» й прірви, що стала в тому моменті між ним і русівчанами. Це був вершок Іванової трагедії й свідомості своєї зради, бо він мовчав і не смів дивитися в бік Михайла й русівчак, лиш шалено танцював польки й термосив своєю жінкою як власним сумлінням і своєю «мнекістю».

Перемогу над Івановою волею та його почуванням з цього приводу Стефаник вбирає в метафору «великого каменя», що його викотила з води «якась долішня хвиля».

Ще додамо, що символічно є сама семікартинна структура «Камінного хреста», що нагадує сім біблійних покаєних псалмів, в яких розгорнута драма й сповідь вітрами «Переломаного» Івана Дідуха.

Ярослав РОЗУМНИЙ.

(Філадельфія, США).

(Збережено мову і стиль автора).

Якщо покутський діалект, яким написані твори В. Стефаника, створює значні труднощі для їх розуміння українським читачем, то легко собі уявити, якими вони є для іншомовного перекладача. Звідси зрозуміло, що відтворення у перекладі етнічно-мовного колориту оригіналу є надзвичайно важким завданням. Це повністю підтверджує зіставлення оригіналу й узгаданого німецького перекладу в головному аспекті мови — лексичному.

І. ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ

Передача німецькою мовою власних імен, прізвищ, назв здійснюється переважно шляхом транслітерації, рідше перекладу. Власні імена й прізвища героїв ісвели — Андрій Курочка, Федір, Катерина, Настя, Марійка, Проць, Марія, Мошко — транслітеровані, причому Федір і Марія чомусь як Фйодор і Мар'я; Мошко як Мсшка; деякі перекладені: єврей як орендар, лях як поляк, Юда як лихвар або шинкар. Прізвисько «Безклубий» частково транслітероване, а частково перекладене як «Безбожі». Етнографічна назва «бойки» перекладена як «рутенці» — словом, що є фальшивим еквівалентом, оскільки рутенцями австрійці називали всіх українців, які населяли Західну Україну, загарбану в свій час Австро-Угорською імперією.

ІІ. ПЕРЕКЛАД ПОКУТСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

При передачі слів оригіналу, що означають часті місцеві явища, для яких немає прямих відповідників у

побуті й поняттях німецького народу, перекладач часто йде шляхом найменшого опору, перекладаючи покутські етноніми загальноживаними, стилістично нейтральними, німецькими словами, пор.: «газда» — «селянин», «мужики» — «селяни», «кожушина» — «куртка», «небога» — «мазунка», «постолі» — «онучі», «сарадчина» — «одяг», «шпати» — «займатися чимсь», «сарака» — «бідна істота», «скарбов'яни» — «наймити», «васпан» — «шановний», «гарувати» — «туди-

ІІІ. ПЕРЕКЛАД ПОКУТСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ

Для покутських фразеологізмів перекладач у ряді випадків підшукує німецькі еквіваленти, наприклад: «трутити день» — «убити день», «як роблять, так мають» — «яка робота, така й плата», «як би рукою вдіяло» — «як (вітром) здуло», «блукати світами» — «вешатися в світі», «як на протокулі» — «як перед суддею», «бог буюм не б'є» — «богові бука замало», інші перекладає близькими вираза-

ШЛЯХ ДО ЧИТАЧА

тися, «плюта» — «найгірша погода», «халасувати» — «їсти», «нендза» — «воші», «кокошитись» — «співати, як півень», «орнарія» — «натуроплата», «ксьондз» — «піп», що є лише частковим транслітерованим еквівалентом, тому що «піп» означає православного, а «ксьондз» римо — або греко-католицького священника.

Загальна назва «пан», «пани» транслітерована, причому в множині з німецькою кінцевою морфемою «с» як «панс». Така форма множини властива багатьом іменникам, запозиченим з інших мов.

ми, пор.: «трискати від роботи» — «трудитися», «відки голова» — «однаково, звідки», «тікається, як сука» — «бігає, як сука», «гнути бандиги» — «говорити дурниці», «земля аж ціпала» — «земля благала», «пити грань» — «пити вогонь», «вив'язується до крихти» — «розповідати все», «вимерти до лаби» — «вимерти зовсім», «кувати гроші» — «самому робити гроші», «перед водити» — «починати». Також трапляється описовий переклад: пор.: «у вулчку скрутитися» — «не гребувати нічим», «йди на заламану голову» — «щоб він здох», і майже до

слівний: «шурляв міхами, як галушками» — «кидав міхи, як клюски». Переклад виразу «кукати з-за багацького вугла» відсутній, а вираз «звертвся» передано фальшивим еквівалентом «згорнувся в клубок».

Саким чином, зіставний аналіз оригіналу й перекладу новели в загальнолексичному аспекті свідчить про те, що перекладачеві вдалося лише частково донести до німецькомовного читача етнічно-мовне забарвлення цього твору.

Більша заслуга перекладача в тому, що він ще на початку нашого століття одним із перших допоміг видатному прикарпатському письменникові стати перед читачкою аудиторією Європи.

Святослав ГАНДЗЮК.
Доцент філологічного факультету.

М'Я найвидатнішого історика України, визначного державного та громадсько-політичного діяча широко відоме не лише на Україні, але й в світі. Таку оцінку йому дали видатні діячі науки і культури не лише України, але й інших народів світу. За влучним виразом американського українського вченого Любомира Винара, поруч Тараса Шевченка й Івана Франка — Михайло Грушевський є одним з провідних діячів українського національного відродження. Інший зарубіжний вчений Джеймс Вестфалл Томсон у своєму монументальному дослідженні з розвитку світової історіографії не лише вважав вченого за найвидатнішого історика України, якого історіографічна спадщина має тривале значення в світовій історії, але також підкреслив, що він дав свою народові історичну метрику і створив «наукову базу його національної ідеології».

ЮНІСТЬ І ЗРІЛІСТЬ ІСТОРИКА УКРАЇНИ

МИХАЙЛО Сергійович Грушевський народився 17 вересня (за старим стилем) 1866 році у місті Холмі (нині — Республіка Польща) в учительській сім'ї. Тут і пройшло його дитинство.

Згодом його батьки переїхали в Ставрополь, а пізніше поселилися на Кавказі, далеко від України, там-то малий Михась провів свої дитячі роки.

Проте батьки Михайла Грушевського зуміли в далеких краях прищепити синові любов до України, до її славної історії, культури, священних традицій. У своїй біографії Михайло Грушевський так пояснює свій юний потяг до національних традицій України: «Однак, під впливом оповідань батька, що заховав тепле привязання до всього українського — мови, пісні, традицій, в мене рано збудилося й усвідомилося національне українське почуття, підтримуване книжками, тими рідкими поїздками на Україну, що малювалося тому в авреолі далекої «вітчизни», і контрастом чужоплемінної й чужомовної «чужини».

Юний Михайло Грушевський полюбив історію України, ще будучи студентом Тифліської гімназії, де він читав жадібно історичні праці «Історія Русів», дослідження визначних українських істориків середини XIX ст. Михайла Максимовича, Миколи Костомарова, Аполлона Скальковського та інших відомих дослідників історії, етнографії, літератури й мистецтва. Але найбільшою школою для нього став відомий київський журнал «Києвская старина», в якому друкувалися різні статті і розвідки з історії українського народу. Це притягнуло молодого Грушевського до історії свого народу, він обирає шлях історика, шлях до поглибленого знання історії України.

В 1886 році двадцятирічний Михайло Грушевський вже з багатими історичними знаннями вступає на історико-філологічний факультет Київського університету.

І тут щаслива доля звела Михайла Грушевського з видатним українським істориком, археологом, етнографом Володимиром Антоновичем, визначним дослідником і знавцем джерел з історії України.

Незважаючи на затхлу атмосферу в тодішньому Київському університеті, Михайло Грушевський пірнув у історичну літературу, слухав уважно лекції і поради свого наставника Володимира Антоновича, став його улюбленим учнем і саме під його впливом починає перші спроби наукового дослідження з історії України. Однією з таких перших його праць була тема «Южнорусские господарские самки в половине XVI века», яка засвідчила про появу нового перспективного вченого в галузі історії України.

Наступна його праця, над якою він працював ще студентом університету, була тема, пов'язана з історією Київської землі і княжих часів, яку завершив у 1890 році, коли успішно закінчував свої університетські студії. Ця розвідка дещо пізніше була опублікована.

Після закінчення університету М. Грушевського, як перспективного дослідника, залишають для роботи на кафедрі російської історії, де він працював з 1890 по 1894 рік. Крім університетської кафедральної робо-

ти, молодий викладач Михайло Грушевський постійно працює у бібліотеках і архівах, збирає історичні матеріали, формує свою бібліотеку, стає зрілим дослідником. У цей час він розробляє нову тему «Барське старство», що на Поділлі, завершує її і захищає як магістерську дисертацію у 1894 році. Поступово ім'я Михайла Грушевського стає відомим в Київських наукових колах.

НА ЛЬВІВСЬКОМУ НАУКОВОМУ ОЛІМПІ

ВОЛОДИМИР Антонович, слідкуючи за науковим зростанням молодого вченого, вирішив направити його в Галичину, де вже зарекомендувала себе на той час Львівська історична наука. Маючи зв'язки із представниками львівських істориків, професор Володимир Антонович порекомендував магістру Михайлу Грушевському виїхати у Львів, тут де за рекомендацією свого наставника він очолює у 1894 році кафедру Всевітньої історії зі спеціальним оглядом на історію Східної Європи у Львівському університеті.

У Львові молодий Михайло Грушевський розпочав свою бурхливу науково-педагогічну діяльність і протягом 20-ти років успішно працював як у університеті, так і в Науковому Товаристві імені Т. Г. Шевченка. І тут, в столиці Галичини, старовинному Львові, прийшло до вченого визнання і слава великого дослідника історії України.

Два крила, два напрями стали основними в бурхливій науковій і педагогічній діяльності Михайла Грушевського на львівському науковому олімпі. Чітко вироблена організація праці вченого давала з року в рік свої плоди. Постійна робота в бібліотеках і архівах заповняла теми вченого джерелами, а зростає потяг студентів до вивчення історії України. Особливо багато в цьому напрямі давали семінарські заняття, які фактично підготовляли молодих adeptів до самостійної наукової роботи. В автобіографії професор М. Грушевський розповідає, як в університеті викладав і вів семінарські заняття, щоб «впровадити здібних слухачів в самостійні наукові заняття», а то і вів «приватні наукові заняття поза університетом», готував своїх учнів до самостійної наукової роботи і кращі їх реферати друкував у ЗНТШ.

І так поступово створювалася Львівська школа професора Михайла Грушевського. На очах вчителя зростає рівень підготовки його учнів-студентів. Спочатку вони під керівництвом професора прочитували виявлені ними документи й інтерпретували їх, обговорювали праці інших дослідників, проводили корисні дискусії з тих чи інших проблем історії України, ставали зрілими науковцями. Як згадував Грушевський, частина цих учнів після закінчення університету йшли «в глуху провінцію», а деякі із них «полюбили значний слід в науковій роботі». Своїми переквітними учнями академік називає когорту вчених, які пізніше успішно працювали над історією України. Це були О. Терлецький, Д. Коренець, М. Кордуба, С. Томашівський, С. Рудницький, Ю. Целевич, Ю. Кміт, З. Кузеля, О. Чайківський, В. Герасимчук, О. Сушко, Ф. Бойчук, І. Дзиджора, І. Кравецький, І. Крип'якевич.

Вивчаючи всебічно першоджерела, Михайло Грушевський плідно працює над різними проблемами історії рідного народу, незабаром стає головою історико-філософської секції Наукового Товариства імені Т. Г. Шевченка і редактором його славнозвісних «Записок». Сам вчений писав у своїй біографії, що з початком 1897 року став головою Товариства імені Шевченка, хоч проводив ним фактично від часу свого переїзду до Львова з 1894 року. І зараз далі зіставався головою його історичної секції й археографічної комісії, та редактором «Записок», куди викладав багато праць і редакторської й авторської. Що то була за гігантська робота видно хоч би з того, що за вісімнадцять років (1895—1913) він відредагував 110 томів «Записок» НТШ.

Під його керівництвом успішно працювали окремі комісії, зокрема археографічна, що видавала фундаментальні першоджерела «Жерела до історії

України-Руси», «Українсько-руський архів», «Пам'ятки української мови і літератури». Знов успішно працювала етнографічна комісія, яка вивчала культуру і побут українського народу, видавала «Етнографічний збірник» і «Матеріали до українсько-руської етнології», в яких прославились своїми публікаціями відомі тодішні вчені Володимир Гнатюк, Федір Вовк та інші.

Михайло Грушевський був засновником ще одного видання за європейськими зразками — літературного місячника під назвою «Літературно-Науковий Вісник» (1898 р.), що об'єд-

фі писав: «Величезні часі стріла мучеників і прихили десятиліття моєї ської праці в мене випалим і задуманий він коли десятиліття шов в лютім 1900 було за що свого, за спиною як опубліковано 59: тоді відомий гал. Іван Левицький фічному словни Михайло Груше

Професор Грушевський належить, без сумніву до найплодовитіших і найдухливіших письменників сучасної України, а крім наукової та публіцистичної праці, змушений обставинами присвячувати багато часу та заходів різним освітнім організаціям, у яких мавке скрізь займає визначне місце.

Іван ФРАНКО

Володимир ГРАБОВЕЦЬКИЙ.
Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України.

СЛАВЕТНИЙ

нав галицьких, буковинських українців з наддніпрянцями. У ньому плідно працювали такі світочі науки і літератури, як І. Франко, В. Гнатюк, О. Маковій. Про це він так згадував: «З кінця 1897 р. підніс я справу з реформування ілюстрованого тижневика «Зоря» на літературно-науковий місячник; проект був прийнятий відділом Наукового Товариства ім. Шевченка і з 1898 р. почав виходити «Літературно-Науковий Вісник», а в число редакторів вступив від початку і я (заразом з Маковеем і Франком, пізніше з Гнатюком і Франком). Брав у ній діяльну участь, особливо в перших роках, коли видавництво ставалося на ноги, і мені приходилося брати роль головного редактора».

М'Я Михайла Грушевського як визначного історика України, активного громадсько-політичного діяча з кожним роком ставало все популярнішим, з'являлися все нові і нові його історичні праці у Львові, він тісно співпрацював з Іваном Франком, Михайлом Павликом, Володимиром Гнатюком, закладав міцні підвалини Львівської історичної школи в напрямі вивчення історії України.

Прогресивна галицька інтелігенція раділа з успіхів наукової і громадсько-політичної діяльності Грушевського в НТШ, редагуванні наукових «Записок», що піднімалися до рівня європейських видань. Тому з таким глибоким поклоном зустріли учні 10-річчя діяльності свого наставника, присвятили йому збірник. Це втішило вченого, про що він у своїй біогра-

нину своїм попер які багато вклал української історіографії крокозі на смерті рецького писав в Костомарова, Антського яснійють в да нашої науки так, пробивали п дослідників в ми вказували дорогу робітників. При т трьох головних р Інської історіограф альну сферу в свій метод і мане ні вихідні точки

Плідну десятиліт ла Грушевського оцінили також й робітники по НТШ. Лодимир Гнатюк, шівський, Іван Кр сали в 1904 році «Наукового збірн проф. Михайлу Гру (1906): «Діяльність ського була голово ло якого згуртува давні й нові сили рія, література, с гія, а за ними інш лежати облогом а ним обробленим п уковим рухом пі зріст видавництв світнього рівня ли сьогодні справ, райських землях нове життя розбуд

ка честь і утіха в мене зі сторони моїх учнів, що з нагоди наукової і громадської пошани були розкриті збірника, був восени 1904 р. скінчилося, а вийшов 6 р...». А шанувати в наставника, вченого було на 1905 рік праця, які подав ільський бібліограф в своєму бібліографічному відділі.

будучності народу найнещасливішого, з нещасних, то історія колись згадає в тім переломнім моменті ім'я Михайла Грушевського...».

ВИДАТНИЙ вчений був надзвичайно працездатний і віртуозно умів поєднувати роботу в університеті на кафедрі і головувати в НТШ, своєчасно редагувати його наукові «Записки» і «Літературно-науковий вісник», дбати про видавництво, бібліотеку, музей, друкарню і все інше. Чітко про це писав його учень Іван Крип'якевич: «Була це людина надзвичайної енергії і невсипучої праці». Рівного йому організатора української

би працювати як Михайло Грушевський, тоді б наша історія України була б вивчена досконало і повно».

Михайло Грушевський вже тоді у Львові виявився не лише визнаним істориком і організатором наукових видань, але і став відомим громадсько-політичним діячем. Це підтвердив Іван Франко, коли писав: «Він не тільки авторитетний історик та університетський професор, але також редактор та співробітник численних наукових та літературних видань, голова різних товариств та комісій, і в тих товариських організаціях як невтомний ініціатор та дуже тямучий дискусіант».

ЯК ПИСАЛАСЯ БАГАТОТОМНА «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСИ»

НАЙБІЛЬШ фундаментальною працею М. Грушевського стала 10-томна (в 13 книгах) «Історія України-Руси» — плід копійної багаторічної праці вченого, що приніс йому світову славу. Задум такої великої праці зародився в автора ще під час навчання в Київському університеті, але для його здійснення потрібно було зібрати колосальну кількість першоджерел, зібрати та осмислити всі праці своїх попередників, створити свою схему і знайти видавця.

М. Грушевський у своїй біографії стверджував, що написання суцільної історії України, ще в Київських часах стало його задушевною гадкою, до певної міри питанням честі своєї й свого покоління, супроти того, що найдавніші репрезентанти української історіографії старшої генерації час іще не наспів, бракує матеріалу, зостаються величезні прогалини і т. д. В своїх гадках мав я тоді написання історії короткої й загально-приступної, в трьох невеличких томиках, які б обхватили старшу, литовсько-польський і новий період».

Так думав учений, але в умовах крізьських трудно було б здійснити цей задум. І лише з переходом у Львів і читанням лекцій з історії України протягом кількох років вдалося автору приступити до видання перших томів «Історії України-Руси». Але цьому передувала велика збиральницька робота матеріалів, які безпечно допомогли частину виявити його учні, але систематизація й узагальнення уважно опрацьовувалися вже досвідченим професором. Тому тенденційні твердження професора Л. А. Коваленка із Каменця-Подільського у його «Історіографії історії УРСР» виданої у 1983 р., що всі вісім томів, що вийшли до 1917 року побудовані на підбраних і систематизованих матеріалах учнів, є прямою вигадкою на основі пліток і не приносять авторів честі. Це модно було в працях деяких радянських істориків фальсифікувати титанічну спадщину Грушевського і навіть чіпати латку «волютаризм», як це зробив Коваленко.

Михайло Грушевський також згадував, що зайнявши кафедру у Львові (В. Г.), я сім семестрів з ряду (1894—1897) читав загальний курс історії України. Повторений потім вдруге ще раз в 1898—1902 роках курс сей мав послужити мови би скелетом гої задуманої історії... Ближче розглянувшись, прийшов я скоро до переконання, що розпочати діло треба не такою популярною й короткою, а ширшою й строго науковою історією України, яку б потім можна переробити в коротку й популярнішу... Протягом 1897 і 1898 рр. був написаний перший том і при кінці 1898 рр. був час цих поетів мужицької розпукки, витрукуваний».

З цього року і почала виходити «Історія України-Руси». (До 1914 р. вийшло 8 томів). Вихід такого фундаментального видання було радо зустрінуто галичанами, а в Росії про це замовчували. Перший, хто відгукнувся на цю процю Грушевського, був Франко. «Проф. Грушевський — писав він, — належить без сумніву, до найплодовитіших і найрухливіших письменників сучасної України, а крім наукової та публіцистичної праці, змушений обставинами присвячувати багато часу та заходів різним освітнім організаціям, у яких він майже скрізь займає визначне місце». Висловивши і свої критичні зауваження,

І. Франко зробив такий висновок: «Колосальна праця, яку рік за роком викладає проф. Грушевський перед українською публікою, варта того, щоб приймати її з належною увагою, тим більше, що вона побудована на таких міцних і широких основах, яким не страшна ніяка критика».

Затримка видання наступних томів «Історії України-Руси» була викликана політичними обставинами, діяльністю М. Грушевського на посаді голови Центральної Ради, вимушеною еміграцією. Після повернення на Україну у 1924 р. історик підготував і видав 9-ий том «Історії України-Руси» (1928—1931). Він підготував також 10-ий і 11-ий томи, але з друку вийшов тільки десятий том після смерті вченого за редакцією його дочки Катерини Грушевської (1936), а доля подальших рукописів поки що невідома. На жаль, вчений довів свою «Історію України-Руси» тільки до 1658 року.

Окремі томи «Історії України-Руси» перевидавалися ще за життя М. Грушевського у Львові, Києві, і Відні, а у Нью-Йорку був повністю перевиданий весь десяти томник. І тільки тепер почалося перевидання і у нас, на Україні, багатотомної «Історії України-Руси» Михайла Грушевського, а у Канаді вона перевидається в англійському перекладі.

Незважаючи на різні перешкоди та ускладнення з виданням цієї найвидатнішої багатотомної праці з історії України, вона стала найбільшим твором української національної історіографії, а її автор Грушевський — одним із найбільших світових істориків. Тому не випадково, починаючи від Івана Франка, спеціалісти і визначні діячі науки і культури давали їй таку високу оцінку.

ПРЕЗИДЕНТ Всеукраїнської Академії Наук Липський на ювілею вченого з нагоди його 60-річчя у 1926 році говорив: «Ваша історія України — це величезна праця, складена оригінально, з використанням сили джерел, багатьох першоджерел, це перша повна, наукова й докладна історія нашої землі, починаючи майже легендарних часів. Тепер, коли вона вже є, навіть трудно собі уявити, як без неї можна було жити».

Професор Берлінського університету О. Брюкнер писав: «Історик надзвичайно начитаний, виявляє критичний такт, ґрунтовну школу й методу: він дав нам прекрасний, багатий змістом твір, на який можна опертися, твір, подібному якому довго не зможе виставити не те, що кожна країна, а й навіть країна із старшою слов'янською літературою».

Найбільш сучасний знавець життя і наукової стащини М. Грушевського професор Кентського університету (США) Л. Винар на першому Конгресі Міжнародної Асоціації Україністів у Києві (1990 р.) так висловився про цю багатотомну працю: «Без перебільшення можна це раз підкреслити, що «Історія України-Руси» мала переломний вплив на розвиток української наукової історіографії. Це, безперечно, найважливіший, унікальний твір в українській і світовій історіографії... Своєю історією подав автор своєму народові найсильнішу зброю, яку тільки можна було подати».

Працюючи в поті чола над багатотомною «Історією України-Руси», М. Грушевський підготував також й однотомну науково-популярну книгу для народу. У 1907 році у Петербурзі вийшла його книжечка «Про старі часи на Україні», що стала першою ластівкою у підготовці до наступних подібних книг з історії України для масового читача. Вона давала можливість у загальних рисах познайомитися із славними сторінками історії українського народу з найдавніших часів до середини XIX ст. «Отак я оповів історію України, — писав в заключному слові автор, — від найдавніших часів аж до нині. Оповідав я найпростіше та якнайкоротше для тих, що не привикли великих книг читати». Ще раніше, у 1904 р., вийшла у Петербурзі книга автора «Очерк истории украинского народа», що перевидавалась у 1906 і 1911 рр.

(Закінчення в наступному номері).

СИН УКРАЇНИ

дникам і вчителям, в розвиток українці. Так, він в не-Олександра Лазаревича 1902 році: «Імена новича й Лазаревича історії свого періоду вони надавали їй рш міни наукових увішть України і цілому поколінню кожний з них презентатив українці мав свою спеціалішій історіографії, у, і свої спеціаль-

ню працю Михайла в Галичині високо о найближчі співі Іван Франко, Вочні Степан Томаш'якевич, коли пиу передумові до іка, присв'яченою шевському (Львів, Михайла Грушевним осередком, колися відокремлені Українська етнонографія, етнологіки... перестали о ледве примітивлем... В парі з на-в небувало доси видне піднесення суспільності. Ко-почалося на ук-зесіяне світання й кує надію кращої

науки досі не було і скоро не буде. Хіба ще Іван Франко, довголітній його вірний товариш і співробітник, до-рівнював йому у цій праці.

Даючи оцінку довголітній роботі М. Грушевського в НТШ з часу його головування до 1913 року Іван Крип'якевич писав: «Це найсвітліша доба в розвитку товариства. Грушевський виявився надзвичайним керівником, адміністратором, умів віднайти для товариства джерела доходів, організував друкарню, поліграфію, розвинув книгарню Наукового товариства з малих початків у велике підприємство, добував від заможних земляків із Наддніпрянщини допомоги на наукові цілі. Його заходами Наукове Товариство купило два великі дома, що досі правлять йому за осідок, Бібліотека товариства за його часів стала однією з найбільших у Львові і ввійшла у зв'язки з усіма культурними країнами. Він дав початок і до успішного розвитку музею. Одне слово, він старався зробити з Наукового товариства наукове середовище на європейську міру».

І на закінчення Іван Крип'якевич визнав, що усі відчували «між нами живе хтось великий. Всі в нас дивилися на нашого історика як на надзвичайну людину, як на вченого, що сміливо може стати поруч найбільших людей науки на світі, всі ми подивлялись його роботаєм, а всі ми бачили в нього одного з найкращих борців за єдність нації». Мені як учневі Івана Крип'якевича не раз було чути від свого наставника: «Так

„Я робив, що міг... І все що я писав мене боліло...”

Так, саме цими словами, які належать перу неперевершеного українського новеліста Василя Стефаніма, можна охарактеризувати всю його творчість. Адже канва творів письменника — це реальна дійсність, це гірка правда про обездоленіх селян, це особисті муки, вимушені роздвоєння душевної гармонії, це любов великої України. За словами Ф. Ісидоренка, Василь Стефанік писав «кров'ю свого серця».

Він був справжнім митцем, він був людиною, якій дав благословення сам Бог, він був самим собою.

Для мене новели В. Стефаніма — це не тільки шедеври української літератури, а твори європейського зразка. Це самотнє явище в українській літературі, оригінальне і своїй трагічності, зворушливе до сліз, це чисто стефанівський літературний напрямок.

«Білими губами у півголоса буду вам казати про себе. Ні скарги, ні смутку, ні радості в слові не чуєте. Я пішов від мами у біленькій сорочці сам білий. З білої сорочки сміялися. Кривдили мене і ранили...»

«...Листочок білої берези на сміттю». Це витяг з новели «Моє слово». На мій погляд, в цьому злотоцінному творінні, весь мистецький хист Василя Стефаніма. Роздуми над творчістю і життям письменника все-таки повертають мене до програмового твору «Новина». Я його перечитую знову. Сприймаю вже зовсім по-іншому. В думках наодиноці зустрічаюся з Грицем Летючим. Важко дорікати йому, вважати злочинцем. Хіба фізична смерть перевищує моральну? Я безпомічно дивлюся в його очі. Хочу втекти, забути, та погляд задеревів на страхітті побаченого. Гриць божевільно, дику, тваринно регоче. Потім його обличчя зачмарюється невимовним смутком, жалем і тугою.

Це повторюється незліченну кількість разів. Психологічні муки Гриця Летючого перевищують муки Танталя. Аж раптом я згадую, що це картини твору Василя Стефаніма, довго заспокоюю себе, що це далеко від дійсності, та знову спливають на думку слова: «І все, що я писав, мене боліло».

Щоб мати достовірні відомості, я знаходжу історію створення новели. Ці дані мене прикро вражають. Це правда! Це художньо оформлена жахлива дійсність. Я себе заспокоюю думкою про те, що написавши новелу «Новина», Стефанік частково знімає камінь з грудей Гриця Летючого.

Згадую психологічну новелу «Камінний хрест». На мить зринає постать Івана Дідуха, в образі якого В. Стефанік відобразив діапазон любові українців до своєї батьківщини. Хвилювання від зустрічі з героєм затамовують дух, приходять на думку слова О. Кобилянської, звернені до В. Стефаніма: «Страшно, сильно пи-

шете Ви. Так, якби-сте витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу... Гірка, пориваюча, закривавлена поезія Ваша, котру не можна забути...»

Дійсно, глибокі карби в пам'яті зарубцьовуються навки, думки вихлюпують, не знаходячи собі місця. Вони без дозволу втікають до поезії в прозі. «Раненько чесала волосся, я покійно поспішаю за ними. З великою цікавістю зустрічаю ліричний образ приятельки В. Стефаніма Євгенії Бачинської».

Пізніше він напише: «... І я любив аж до смерті». Згадуються рядки із листа Василя Стефаніма до В. Морачевського, де йдеться про сестру дружини письменника Євгенію Бачинську: «То давня історія... Висока білява панна мене полюбила... Раз вона чесалася і я був при тім. Та та вона питалася горіха, чи прийде

дили з села», «Стратився»), безземелля і зубожіння селянства («Новина»), трагедії народу в часи першої світової війни («Сини», «Мати», «Вонні шкоди»).

У його творах відображається трагічне становище, важке життя селян Західної України. Той сам Стефанік пройшов нелегкий шлях...

І ми — його нащадки — повинні пронести і зберегти з гордістю ім'я Василя Стефаніма. Потрібно прочитати якнайбільше його творів, збагачуючи цим самим себе духовно.

Треба згадувати письменника не тільки проходячи вулицею, названою його іменем, але і обов'язково відвідати рідне мальовниче село Русів, побувати в хатинці Стефаніма, в якій зараз знаходиться музей. 14 травня

короткі, але ми, читаючи ці твори, дуже ясно, чітко і широко уявляємо собі те, про що нам хотів сказати автор.

На мою думку, особливістю долі В. Стефаніма є те, що у 1808—1918 рр. він був обраний депутатом австрійського парламенту. А коли у 1918 році в Києві відбулася з'їздка ЗУНР і УНР, то В. Стефанік був делегатом на цьому з'їзді і мав доповідь. Його знали не лише в Галичині, а й по всій Україні, Росії, у Польщі.

Люди дуже любили, поважали В. Стефаніма, цінували його твори. Побратим В. Стефаніма Марко Черемшина присвятив йому кілька художніх творів і літературно-критичних статей («Добрий вечір, пане брате», «Желання», «Його кров»), де з любов'ю говорить про творчість цього незрівняного майстра новели: «І приріс він до села серцем і душею», «А поетове серце розпукалося-а поетова душа палакала». («Добрий вечір, пане брате»).

Сучасний український поет з міста Івано-Франківська Ярослав Ярош написав ліричну драму «Безкорисливий ліді цвіт», головними героями якої є Ольга Кобилянська та Василь Стефанік. У цьому творі ми зустрічаємося з деякими фрагментами його життя.

Закінчуючи розповідь про В. Стефаніма, я хотіла б згадати про вірш, який був написаний також Я. Ярошем. Можливо, що в цьому вірші поет хотів висловити своє ставлення до новели В. Стефаніма, зокрема йде мова про новелу «Кленові листки»:

Листки кленові! Добра ваша ртха.
В траві пониклий швидко захолода...
Летіли ви, сміялися — стиха,
Шептали про ясне вино червоне...
...Розлучить вас вітрів

шаленство враже,
І розжене по змученому полю,
А стіг морозний ретязем повеже —
Ніколи вже не вернетесь на волю.
Наталія ПТИЦІНА.

З глибокої криниці

Сьогодні читачі «Педагога Прикарпаття» мають змогу ознайомитись з роздумати юних любителів літератури про творчість Василя Стефаніма. Одинадцятикласниця, Іру, Оксану і Наталію цікавить доля нашого славного земляка, приваблює його оригінальна творчість, хоч за їх словами, нелегко читати його новели, — вони вражають своїм трагізмом, психологічний стан героїв новел надзвичайно складний. Ці дівчата стараються осягнути всю глибину творчості видатного новеліста з вершини свого майже сформованого світогляду, маючи певні переконання і свої думки на літературні і суспільні явища.

Не маю сумніву в тому, що їхні роздуми зацікавлять не тільки їх ровесників, а й всіх читачів газети «Педагога Прикарпаття».

Віра КОБРИН.

вчителька школи-лабораторії ІФДП.

Ті милій? Я відповів їй за оріха, що прийде...» Гострота особистих переживань стимул для написання твору «Моє слово». «Конфітеор» обидві книжки стали дарунком Бачинській.

Я ще і ще переконуюся в геніальності письменника, низько схилию голову перед його високим і ясним чолом, клянуся, що кожен рік буду відвідувати його могилу в Русові і вимолювати також великі таланти для України.

Оксана ПРОЦЮК,

Навік, залишався в людських серцях

Вирус життя. Проходять роки, з роками змінюємось і ми. Приходимо і відходимо у незнаний світ, залишаючи нащадкам все, що зберегли і створили за своє життя.

Хтось відходить безслідно... Хтось, покидаючи світ, залишає велику духовну скарбницю свого життя.

Одним з таких людей був Василь Стефанік — талановитий український письменник-реаліст, неперевершений майстер стислої соціально-психологічної новели.

Стефанікові новели вражають своєю справжньою оригінальністю, лаконізмом і художньою досконалістю.

Він написав близько 60 новел та оповідань, а також відомий як автор публіцистичних статей.

У його творах порушені проблеми селян, різних суспільних процесів. Він розкриває тему еміграції («Камінний хрест»), рекрутчини («Виво-

1871 в цій хатинці народився Стефанік. У ній він прожив чверть віку, в ній і помер.

А на краю села під лісом — Стефанімова могила. Вона мовчить і буде мовчати. І тільки чути легкі звуки пісні, присвяченої Василю Стефанікові:

(Слова М. Петренка, музика А. Коснатольського).

Стояв на розі своєї хати
І задивлявся на сонця схід.
Бачив в тумані життя,
Єднав у душах всю Україну,
І покладав їй до щастя шлях.
Навік залишався їй вірним сином,
Навік залишався в людських серцях,
Від гір зелених до небозводу,
Від гір широких до синіх ріць,
Великий синовий свого народу,
Живи і слався повік!

Ірина П'ЯСТА.

„Розлучить вас вітрів шаленство враже...”

Лесь Мартович, Марко Черемшина, Василь Стефанік... — «локутська трійця», саме так називали в той час цих «поетів мужицької розпуки». Вони дбали про усвідомлення нащадками трагізму того часу, відображали всю правду селянського життя.

Новели В. Стефаніма мене дуже хвилюють. Так, саме новели. У них автор правдиво описує складність того часу, взаємин між різними верствами населення. За обсягом новели

Біль народу був його болею

На шлях громадсько-політичної діяльності вступив Стефанік як учень четвертого класу Коломийської гімназії, ставши членом таємного гуртка драгоманівського напрямку. Вялянці в Івано-Франківському архіві документи та спогади Д. Лук'яновича свідчать про зв'язки його з станіславськими гімназистами. В 1889 році В. Стефанік і Лесь Мартович як делегати з Коломиї були на з'їзді гімназистів у Станіславі, влаштованим з нагоди століття французької буржуазно-демократичної революції.

Із протоколів слідства про діяльність політичного учнівського гуртка «Поступ», що існував у Станіславській гімназії довідуємося, що 1 червня 1890 року Стефанік і його товариші зустрілися в Станіславі на вокзалі з членами «Поступу» Лук'яновичем, Косевичем і Яковим й обговорювали справи читальні та інші. Після виключення Стефаніка з Коломийської гімназії він разом з Лесем Мартовичем належав до активних членів таємного гуртка Дрогобицької гімназії, підтримував зв'язки з М. Павликом, і Франком проводив активну громадсько-політичну роботу в селах Русів, Гопорівці, Серафимці.

В 1895 році Стефанік веде агітацію по селах Обертинщини за кандидатів радикальної партії до австрійського парламенту, з чого його й арештували на 13 днів.

Вийшовши з тюрми, Стефанік ще більшим запалом кинувся у вир агітаційної роботи. В грудні він бере активну участь у вічі в Коломиї, де виступали І. Франко, І. Сандуляк та С. Данилович, а через кілька днів звітує на четвертому з'їзді радикальної партії у Львові про громадсько-політичну роботу краківської університетської групи.

В 1905—1907 роках в селах Снятинщини Стефанік агітував за загальне виборче право у зв'язку з виборами депутатів до австрійського парламенту. Громадський діяч адвокат Трильовський в листі до Стефаніка 16 січня 1907 року писав: «Ваші промови роблять величезне враження на мужиків, тому я дуже Вас прошу не лишати агітації. В неділю може бисти зробили збори в Підвисокий, а на понеділок прошу Вас до Будилова і Завалля...»

Стефанік був активним діячем Снятинської філії читальні «Просвіти». В 1912 році він та Марко Черемшина були обрані заступниками відділових філій читальні, перевірять роботу сільських читальень. Брав участь у відзначенні 100-річчя з дня народження М. Шапкевича (1911 р.), 40-річчя літературної праці І. Франка (1913 р.) та як член ювілейного комітету для відзначення 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка виступав з палкими промовами на шевченківських святах та на відкритті символічних шевченківських меморіалів у Вовчківцях, Балинцях та інших селах.

Під час першої світової війни Стефанік в 1916 році перебував у Відні і допомагав багатьом землякам, яких доля і воєнні події загнали в Західну Австрію.

Листи Стефаніка за 1916—1917 рр. до родичів — Грицька Стефаніка та Івана Матвійовича Стефаніка (1896—1982), які перебували тоді в австрійській армії, засвідчують, що письменник у Відні заопікувався своїми земляками і родичами, допомагав їм матеріально, відвідував у госпіталі Василя Дідуха, Миколу Лазоренка та інших. Учитель Б. Заклинський писав 1916 року В. Гнатюку, що Стефанік «одиноким посол, що щиро займався нашими переселенцями та старається поправити їх гірку долю».

Петро АРСЕНИЧ.

Постановою уряду України від 5.01.1971 р. Івано-Франківський державний педагогічний інститут названий іменем видатного класика української літератури Василя Стефаніка, на честь 100-річчя з дня народження.

Традиційні Стефаніківські читання відбулися у Львівській науковій біб.

ліотеці, яка називається іменем великого письменника. З повідомленнями виступили Ф. Погребенник (Київ), М. Ільницький (Львів), д.цент Дрогобицького педінституту З. Гузар, працівниця бібліотеки Марія Тригуб. Поетичний вінок пам'яті письменникові склали Галина Гордасевич, М. Петренко, П. Шкраб'юк.

Екслібрис.

Емануїла ХРАПКА.

В їхніх серцях була Україна

«Видиш, стара, наш хрестик? Там є і твоє намено. Не бійся, є і моє, і твоє...», — говорить в новелі Василя Стефаніка «Камінний хрест» Іван Дідух, покидаючи рідну землю і від'їжджаючи до Канади на заробітки.

Від'їжджає, бо згорбав при роботі, а так і недоробився... Може, чужина буде ласкавіша. Але серце залишиться тут, в рідному селі, і, як прикличе до себе Бог, ляже під голову грудочка своєї землі, а душа, полетить через океан і аж тут, на вітцівщині, спочине, біля осі цього хреста.

Такі думки виникають, коли побачиш кам'яний постамент на хуторі Ловаги біля села Небиліва.

«Іван і Марія Мельник, супруги з Небиліва зроду спорудили сей хрест в пам'ять виїзду до Америки. 1892», і перший емігрант Іван Пилипів вирушив у 1891 році до Канади саме з Небиліва. Та й потяглися нескінченим потоком заробітчани... Олег НОВОРЕНСЬКИЙ.

З фондів бібліотеки

З нагоди ювілею

Минуло 120 років з того трагічного дня 1871 року, коли українська земля дала світові свого сина, якому було суджено стати народним письменником, — Василя Стефаніка.

У нас, на Західній Україні, пройшло святкування з нагоди цієї великої дати. Відбулися конференції, виступи, народні віча, на яких вшанувалась світла пам'ять про цю людину.

Василь Стефанік за 65 років свого життя написав багато, серед них збірник новел «Синя книжечка» (1899) «Кам'яний хрест» (1900), «Дорога» (1901), «Моє слово» (1905), книжка «Земля» (1926). В більш пізній час були написані твори «Воєнні шкоди», «Дурні баби» та інші.

Також є дуже багато різної літератури і про самого автора та його творчість. Тільки перерахування всіх монографій і статей зайняло б чимало сторінок. Тому більш доцільною видається подача тільки бібліографічних збірників та покажчиків.

Академія наук УРСР у 1961 році випустила у світ бібліографічний покажчик «Василь Стефанік». У ньому подаються основні дати життя та літературної діяльності письменника, вміщено перелік творів письменника в хронологічному порядку їх видання. Завершує покажчик література про життя і творчість В. Стефаніка та хронікальні матеріали.

У 1985 році у Львові вийшов покажчик літератури за 1961—1981 роки. Він є хронологічним продовженням попереднього. Його укладачі послідовно дотримуються і хронологічного принципу. Вся література

згрупована у два розділи: «Твори В. Стефаніка» та «Література про життя і творчість письменника».

Івано-Франківський педагогічний інститут, обласна організація Товариства книголюбів України та Івано-Франківський обласний осередок РАУ у 1990 році випустили за редакцією професора Л. М. Кіліченко збірник «Стефаніківські читання». До збірника ввійшли статті викладачів інституту, літературознавців, мовознавців, істориків республіки.

Довідково-бібліографічний відділ бібліотеки ІФДП у цьому році також підготував покажчик, присвячений 120-річчю від дня народження В. Стефаніка. Матеріали укладено за такими розділами: «Твори В. Стефаніка», «Стефанік і Прикарпаття», «Стефанік і зарубіжна література», «Нове у творчості письменника», «Визчення творів Стефаніка у школі» та інші. Покажчик створено на основі фондів нашої бібліотеки, доведено до потреб читача у машинописному вигляді.

У республіканській та прикарпатській пресі було багато публікацій, присвячених ювілею В. Стефаніка. Газета «Галичина» за 13 травня ц. р. надрукувала статтю Б. Бойко «На кам'яних хрестах», а газета «Західний кур'єр» — статтю Степана Пушика «Життя і слово Стефаніка».

У республіканській газеті «Голос України» від 13 травня була вміщена стаття Ф. Погребенника «Стефанікова мрія».

Ігор ЧИЖ,
старший бібліограф бібліотеки

ВІТАЄМО!

За заслуги в розвитку українського образотворчого мистецтва та високу професійну майстерність Указом Президії Верховної Ради України присвоєно почесне звання Заслуженого

художника України ФІГОЛЮ Михайлу Павловичу — художнику-живописцю, завідувачу кафедрою Івано-Франківського державного педагогічного інституту.

Микола КУБНИК

Подорож до Русова

Я знов сюди приходжу, як додому, До тої хати на краю села, Де все мені до крахитки знайоме: І шум смерек з причільного вугла Його святині, що вгамує втому. Йи додасть для серця ніжності й тепла: І тихий скрип покутської криниці, І перший спалах дальньої зірничі.

Тут зелен-май впливе над крутояром, Погожий день весняною пропах, І грають білим, сонячним погаром Рожевих яблунь китиці в садах, І надвечірні хмари, мов отари, Йи високий місяць с.рпиком зачух На тінях верб, що впали над ставами Під синім небом, вимитим дощами.

Іду в село Стефаніка, додому, До тої хати на самім краю, І лиш вітри далекі й невідомі Ізнов уяву збуджують мою. За Русовом на тім горбку крутому, Вже чорні діні добре пізнаю Його героїв, що спішать зирнути, Чи хоч лишинися слід їх не забути.

І чую: стежка тихо-тихо плаче, Край стежки квітка вилива жалі По тих слідах, котрих вже не побаче Ніхто й ніколи на отій землі. Бо то лиш скиглеть чорне вороняччя, Бо то лиш тіні збіглися в селі. До тої найстарішої халупи, Мов чорні хмари, сходяться дохли.

Мій Русове, рясне моє Надпруття, На білий цвіт, а ще на чорний піт. Колись Франко назвав тебе, Покуття, Найкрасивішим закуком над світ. Здалось: було це сказано в майбутнє, Можливо, аж для наших світлих літ. Коли і думка й воля в нас розкута І праця спільна — від Дніпра до П.у.а.

Я нині знов дрийшов сюди, додому, До тої хати на краю села Вклонитися порогової старому, Напитися води із джерела. І, геть змахнувши подорожню втому, Єством пірнути в русівські ділі, В розмовах з друзями не раз, до речі, Сто тисяч дум валилося на плечі.

Людей багато в Русові сьогодні На той поріг вклонитися дрийшов: Всесвітньозначчі й зовсім старомодні Вуйки і вуйни, — все його село. А він стоїть в задумі благородній, На схід схиливши зблене чоло, І простягає руки: «Чуєш, брате?» «А люди йдуть, а люди йдуть до ха н...»

І я в тій хаті, наче в океані Маленька крапельничка води, Йому зізнаюся в своїм коханні, Як це було зі мною тут завжди. Прийми ж мене у зірному світланні І до глибин душевних поведи. Великий сину могого народу, Хвала тобі від роду і до роду!

І спраглими устами припадаю До джерела в трояндовім саду, Куди людські стежки не заростають І я ступаю по його сліду. В лиху годину скрути чи в'дчаю На чисту сповідь душу приведу До тої невичерпної криниці, З якої серце мудрістю живиться.

КЛЕНОВІ ЛИСТОЧКИ

Пісня-присяга

У світлий день 100-річчя Василя Стефаника захотілося мені сказати своє сердечне слово про нього. Так народилася пісня «Кленові листочки» на слова київської поетеси Л. Реві за мотивами великого ювіляра.

Нехай вони нагадають, що на зрошеної сльозами галицької землі здійснилися Стефаникові мрії, і всіх нас разом з вами тепер пригортає до серця одна мати — Україна.

Нехай ця думка завжди зігриває наше серце незламною силою радянського патріотизму!

Хай буде це нашою нев'яучою квіткою у вінок Василю Стефаникові!

А. Кос-Анатольський.

ЛЬВІВ

Кленовий лист
Прорізав синяву
І безліч сонць розсипалося долі...
Осінім днем до Русова я йду,
Щоб краще вчуť Стефаникові болі.
І, мов туман, минуле здалини
Листком багряним падає мені:

Кленові листочки,
Мов — сироти-діти,
Розвіяно вітром
По білому світу...
Кленових листочків
Не можна зібрати,
Як сліз, що за дітьми
Розсипала мати.

Кленовий лист
Всміхнувся на шляху,
Весільна скрипка лине понад гори,
І в ній не чуť минулого жалю,
Вона мені про радість лиш говорить.
І день новий привітно з вишнями
Листком багряним падає мені:

Кленові листочки,
Як сонячні квіти,
Несе селом мама,
Закохана в діти, —
Кленові листочки,
По чистому полю
Летіть, летіть
На щастя, на долю.

Василь Стефаник

Діточа пригода

(новела)

— Васильку, бери Настю та веди до вуйка; отуди, стежкою попід ліс, ти знаєш. Але тримай за руку легко, не співай, вона маленька; та й не неси, бо ти ще не годен.

Сіла дуже боліло, і лягла.

— Ніби я знаю, куди вночі єї провадити? Ви вмирайте, а ми будемо коло вас, аж рано підемо.

— Видиш, Насте, куля брінькнула та й убила маму, а ти винна; чого ти ревіла, як той жовнір хотів маму обіймати? Це тобі що вадило? Утікали-м, а куля свиснула. А тепер вже не будеш мати маму, підеш служити.

— Уже не говорять, вже такі вмерли. Я би тебе міг добре набити тепер, але ти вже сирота. Але що така дівка варта? Як умерла коло нас Іваниха, то єї дівки все голосили; мамко, мамко, де вас шукати, відки вас візирати. А ти не вмєш, а я хлопець і мені не пасує голосити...

— Видиш, як осько пускає світло з тамтого боку, як воду з сита, бликне — та й зараз видить, де жовнір, та бахне кулев у него, а він зараз лягає, так як мама. Лягай борзо коло маму, бо зараз кулі будуть летіти. А чуй, як брінькають...

— А диви як за Ністром жовніри кулями такими вогневими підкидають, шпурнюють, але високо, високо а куля горить, горить, а потім гасне. Граються ними о, як їх багато!

— Аді, гармата, гу, гу, але вона в люди не стріляє, лиш у церкву, або в хату, або в школу.

— Ти гармати аби-с не боялася. Куля в неї така, як я, завелика, а колеса як млинські. Але ти нічого не знаєш, ти ще лиш ходити ледве знаєш, то я вмю брикати, як кинь...

— Ховайся за маму о, знов пускає світло, але біле, біле, як рантук, зараз на нас наверх, аді, які ми білі, а вже кулі знов свищать. Овва, як мене куля трафить, то я ляжу коло маму та й умру, а ти сама не трафиш до вуйка. Ліпше най тебе куля вб'є, бо я трафлю сам і дам знати, та вас обоє вуйко поховає.

— Уже плачеш, ніби то від кулі

болить? Лиш дзеньке-та відверть діру в грудях, а душа тов дучков угече — та й по вас. То не так як дома, що слабуєш, що горівков натирають...

— Істи хочу, богу декувати. — Я що тобі дам Істи, як нема маму. Най мама дають! Кажі мамі ну, кажі, А що, говорять мама? Бери, бери за руку, а рука впаде, а що не казав? Дурна дівка душа з маму пішла, а то вона, душа, і говорить і дає хліба; і б'є...

— Насте, бігме, буду бити, що я тобі дам Істи? Ти дивиси на войну, яка вона файна, а рано аж підемо до вуйка та будемо Істи борщ... Або чекай відай, мама мають хліб у пазусі... Цить, є хліб у маму у пазусі, на їж, це то пажерлива дівка.

— Знову пускає рантук, який же Біленький як сніг. Іде на нас, о Насте, а тобі що? Го-го цілий рот кервавий і руки? Куля тебе застрілила? Ой сарака, Настулька, лягай вже коло маму... що меш робити.

— Е, то не куля тебе вбила, то хліб замовився в крові в мамині пазусі. А то погана дівка, все Ість, як свиня о, замазала лице і руки кров'ю... Як я тебе рано буду провадити в село таку закривавлену? Ану чекай, я буду йти попроти потік з тобов та обмию тебе в такі студені воді, то меш ревіти не своїми голосами, а я ще наб'ю.

— Уже си наля, то лягай коло маму, а я коло тебе ти в середині вовк тебе не з'їсть, сли а я буду ще дивитися на войну, та й грійси коло мене...

А може куля вже й дедо убила на войні а може, ще до ранку — і мене вб'є, і Настю, та й би не було нікого нікого.

Заснув. До білого дня біле, світляне покривало дрижало над ними і заедно тікало за Дністер.

(Це перша новела, написана Стефаником після тривалої перерви в його творчості, в 1916 р., у розпал першої світової війни. Твір з'явився в буковинському календарі на 1917 рік, який видавало чернівецьке товариство «Українська бесіда» у Відні).

НАРОДНА ФОТОСТУДІЯ «ОБРИ»

● ЛІТА МОЛОДІ.

Фото Олександра НАУМОВА.

Запрошуємо в студію бального танцю

Будинок культури «Студентський» Івано-Франківського педінституту проводить набір дітей віком від 7 до 9 років у платну студію бального танцю.

Занес проводиться щодня з 10.00 до 21.00 за адресою: м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, корпус Б, ауд. 32, т. 96-4-91, 96-4-00.

Газета Івано-Франківського педагогічного інституту імені В. Стефаника.

Редактор Євген ГОРДИЦЯ

16 (103) 1 жовтня 1991 року.

Газета заснована 30 вересня 1988 року.

Виходить українською мовою.

ТРОВАДСЬКО-РЕДАКЦІЙНА РАДА

З. ВЕРЕТОВСЬКИЙ, заступник директора школи-лабораторії ЮДШ.

М. ГРИНЕР, відповідальний секретар.

О. КИСІЛЬ, студентка педагогічного факультету.

В. КОВОНЕНКО, ректор інституту, професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР.

Н. ЛИСЕНКО, завідуюча кафедрою педагогіки і психології (дошкільної), доцент.

Л. ОСТАПОВА, студентка філологічного факультету.

І. ПІКУЛЯК, студентка історичного факультету.

С. ХОРОб, старший викладач кафедри української літератури.

В. ХРУЩ, завідуючий кафедрою педагогіки і психології, доцент, голова обласного відділення Педагогічного товариства.

НАША АДРЕСА:

ДЛЯ ЛИСТІВ — 284000 м. Івано-Франківськ, головпоштамт — а с № 27.

ТЕЛЕФОН — 96-4-13, 96-4-41.

ЗАХОДЬТЕ — м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, 2 поверх, каб. 209, 209а.

ЗАСНОВНИК — Івано-Франківський педагогічний інститут імені В. Стефаника.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Лінографіст — Надія Бандук, верстальник — М. Недостуй, Г. Васильчук, фотомонтаж — М. Васильчук, А. Хованець, друкарі — Л. Черемніський, М. Васильчук, літературний редактор — З. Касаршини.

Науковий консультант, кандидат філологічних наук В. Полск.

Газету віддруковано офсетним способом друку в Галицькій районній друкарні обласного видавництва.

м. Галич, майдан Різдва, 31.

Редакція газети «Педагог Прикарпаття» залишає за собою право редагувати і скорочувати текст.

Висловлені авторами думки можуть не збігатися з позицією редакції.

Виходить двічі на місяць форматом А3.6.

Серія НФ № 048.

Зам. 639—640.

Рукописи, малюнки і фотографії не рецензуються і не повертаються.

Ціна 10 коп.

Тираж 2000 примірників.

Підписано до друку 30.09.1991 р.